

Wpływ wybranych czynników na występowanie zachowań agresywnych względem ludzi u psów geriatrycznych

Natasza Świącicka, Wiki Cieślak

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
Katedra Hodowli i Żywienia Zwierząt

Rozwój medycyny weterynaryjnej spowodował wzrost świadomości wśród społeczeństwa na temat dbania o komfort zwierząt, co przyczynia się do ich lepszej kondycji oraz dłuższego życia. Poza zdrowiem fizycznym ważne jest, aby utrzymać psa również w zdrowiu psychicznym, gdyż stres wpływa niekorzystnie na organizm zwierzęcia, a w przypadku psów starszych jest szczególnie uciążliwy. Proces starzenia wiąże się ze zmniejszeniem wydolności układu odpornościowego, powstawaniem zwyrodnień, które wpływają niekorzystnie na pracę innych narządów oraz zwiększeniem ryzyka powstawania zmian nowotworowych [7]. Zachodzą również istotne zmiany w pracy mózgu. U starszych psów pojawiają się problemy z pamięcią, a uczenie się nowych rzeczy nie przychodzi im już z łatwością. Często występują też zaburzenia funkcji poznawczych, które mogą ujawniać się poprzez dezorientację i zapominanie wcześniej nauczonych zachowań [3]. Problemy behawioralne u psów w wieku starczym są często objawem choroby somatycznej, ale mogą też być skutkiem starzenia. Organizm psa zmienia się, więc i jego radzenie sobie z sytuacjami stresogennymi też ulega zmianie, często może być dla psa frustrujące i wywoływać nawet zachowania agresywne, również w przypadku zwierząt, które dotychczas nie wykazywały tego rodzaju zaburzenia.

Agresja jest zachowaniem, które ma na celu zranienie innego osobnika. Do zachowań agresywnych należy nie tylko bezpośredni akt przemocy fizycznej, ale również groźba takiego ataku. Zwierzęta wykazują zachowania agresywne wobec osobników tego samego lub innego gatunku, a jej przyczyn może być wiele [10]. Przyczyny rozwoju agresji u psów nie są łatwe do zdiagnozowania i mogą się różnić u każdego psa. Aby prawidłowo rozpoznać rodzaj agresji, jaką przejawia konkretny pies, ważny jest kontekst takiego zachowania. Wpływ na atak ze strony psa może mieć ofia-

ra oraz jej zachowanie przed atakiem. Nawet mowa ciała czy głos świadków agresji psa mogą mieć duże znaczenie. Informacje o miejscu, porze dnia oraz wydarzeniach poprzedzających atak mogą mieć kluczowe znaczenie w odpowiednim zdiagnozowaniu agresji i określeniu czy była ona zrozumiałą reakcją na bodziec, czy też zachowaniem odbiegającym od normy [2]. Dehasse [1] dzieli rodzaje agresji na 3 duże grupy: agresję ofensywną, agresję obronną oraz agresją nietypową. Mianem agresji ofensywnej nazywana jest sekwencja zachowań agresywnych, podczas których pies sam inicjuje atak oraz napiera na przeciwnika lub ofiarę. Do tego rodzaju agresji zaliczać się będą zachowania agresywne związane z walką o zasoby lub hierarchię. W tej kategorii znajdują się również zachowania związane z polowaniem na ofiarę oraz agresja przemieszczona, czyli ta, którą pies wyładowuje na innym zwierzęciu, obiekcie lub człowieku w ramach rozładowania intensywnych emocji wywołanych innym bodźcem. Inną większą grupą zachowań agresywnych jest agresja obronna. Ten rodzaj agresji jest przypisany do zachowań mających na celu obronę przed zagrożeniem. Zwierzę przy tego typu agresji chce odstraszyć przeciwnika, który wchodzi w jego strefę komfortu, a pies nie ma do niego zaufania. Może on bronić przed niebezpieczeństwem nie tylko siebie, ale również swoich bliskich tak jak w przypadku agresji macierzyńskiej lub terytorialnej. Do tej kategorii przypisuje się również agresję spowodowaną bólem lub psychicznym dyskomfortem. Poza tymi rodzajami agresji Dehasse [1] opisuje również kategorię zachowań agresywnych, którą nazwał mianem „nietypowej”, czyli takiej, gdzie nie da się określić czy pies sam inicjuje atak lub kiedy nie można jej zakwalifikować do żadnej z powyższych kategorii.

Szeroka gama przyczyn rozwinięcia się agresji utrudnia dokładne diagnozowanie. Pogorszenie stanu zdrowia wiążące się z niepełnosprawnością często występuje u psów starszych. Zaniki zmysłów wzroku lub słuchu upośledzają zdolność psa do normalnego porozumiewania się z otoczeniem, dlatego ważnym aspektem odpowiedniej diagnozy jest przebadanie psa pod kątem chorób, które mogą wpływać na jego reakcje względem środowiska. Wszelkiego rodzaju urazy oraz choroby powodujące ból sprawiają, że staje się on wrażliwy i pobudzony. Odpowiedzią przestraszonego i obolałego psa na dotyk może być atak, który będzie miał na celu odpędzenie od siebie człowieka lub innych zwierząt. Behawior chorobowy zwierzęcia charakteryzuje się również ogólnym poirytowaniem psa w przypadku chorób hormonalnych np. niedoczynności tarczycy [7].

Podstawą diagnostyki zachowań agresywnych jest mowa ciała psa. Postawa psa, położenie jego ogona czy mimika pozwalają na zrozumienie jego intencji. Przy agresji ofensywnej postawa psa jest wysoka. Pies jest wyprostowany, jego sierść nastroszona, a ogon uniesiony do góry. Charakterystyczny dla tego rodzaju

agresji jest sztywny chód. Głowa i uszy skierowane są w stronę ofiary. Dodatkowo pies wyraża chęć ataku poprzez intensywne wpatrywanie się w przeciwnika, zmarszczenie nosa oraz pokazywanie uzębienia poprzez uniesienie warg. Mowa ciała psa postępującego się agresją defensywną różni się od ofensywnej. Chcąc uniknąć konfrontacji pies spowalnia ruchy, by wydawać się mniejszym zagrożeniem dla osobnika, którego uważa za niebezpieczeństwo. Postawa ciała jest niska, w przeciwieństwie do wysokiej postawy wykorzystywanej przy agresji inicjowanej przez psa. Pies zgina łapy, kuli ogon, a brzuch ma zbliżony do podłoża. Zwierzę może unikać kontaktu wzrokowego odwracając głowę. Przy tego rodzaju agresji pies kładzie uszy lub kieruje je w tył, a w przypadku paniki źrenice psa mogą się znacząco powiększyć. Pies, który daje tak wyraźne znaki chce, aby nie przekraczono jego strefy komfortu. Jeśli napastnik nie oddali się, przestraszony pies będzie się bronił poprzez atak. Poza mową ciała charakterystyczną dla konkretnych rodzajów agresji Dehasse i Schroll [2] omawiają również postawę ambiwalentną, dla której kluczowa jest zmienność mowy ciała psa, gdyż dostosowuje się on do otoczenia i przeciwnika. Źle interpretowana mowa ciała psa, może być przyczyną nieporozumień między psem a właścicielem, co prowadzi może do lekkich lub poważnych pogryzień oraz pogłębienia problemów związanych z agresją psa.

Najczęściej notowanym rodzajem agresji jest agresja wobec ludzi, z czego w większości przypadków są to zachowania agresywne ofensywne, zachowania agresywne związane ze strachem oraz zachowania agresywne związane z obroną terytorium.

Celem badań było wykazanie czy czynniki takie jak wiek, wielkość psa, miejsce zamieszkania, warunki utrzymania oraz pochodzenie (rasowy, mieszaniec) mają wpływ na występowanie zachowań agresywnych względem ludzi u psów geriatrycznych.

Podstawą niniejszej pracy badawczej była ankieta, która dotyczyła występowania zachowań agresywnych względem człowieka u psów geriatrycznych. Odpowiedzi na pytania udzieliło 178 osób. Elektroniczna forma ankiety udostępniona została przy pomocy mediów społecznościowych, w grupach, których członkowie cechowali się wspólnym zainteresowaniem tematem behawioru zwierząt. Ankieta o charakterze anonimowym skierowano do właścicieli:

- psów ras małych w wieku od 11 lat;
- psów ras średnich w wieku od 10 lat;
- psów ras dużych w wieku od 8 lat;
- psów ras olbrzymich w wieku od 7 lat.

Ankieta zawierała 38 szczegółowych pytań dotyczących warunków życia psów, rasy, wieku, stanu zdrowia oraz ich zachowań. Znajdowały się w niej również pytania, których tematyka skupiała się wokół okoliczności występowania oraz formy przejawiania się zachowań agresywnych względem ludzi.

Pytania w ankiecie zostały podzielone na 3 grupy:

- pytania charakteryzujące psa i jego środowisko – mające za zadanie ustalenie wieku, rasy, pochodzenia,

warunków utrzymania oraz wielkości badanego psa geriatrycznego;

- pytania dotyczące zachowań oraz szczegółów występowania zachowania agresywnego;
- pytania odnoszące się do stanu zdrowia zwierzęcia oraz oznak procesu starzenia.

Uzyskane z ankiet wyniki opracowano statystycznie wykazując wartość procentową pojawiających się zachowań agresywnych u psów geriatrycznych. Uwzględniono przy tym takie czynniki jak: wiek, rasa, wielkość zwierzęcia, jego pochodzenie oraz forma utrzymania. W celu weryfikacji wpływu tych czynników na występowanie potencjalnych zaburzeń zachowania wykorzystano test chi-kwadrat przy użyciu programu Statistica PL. 13.3.

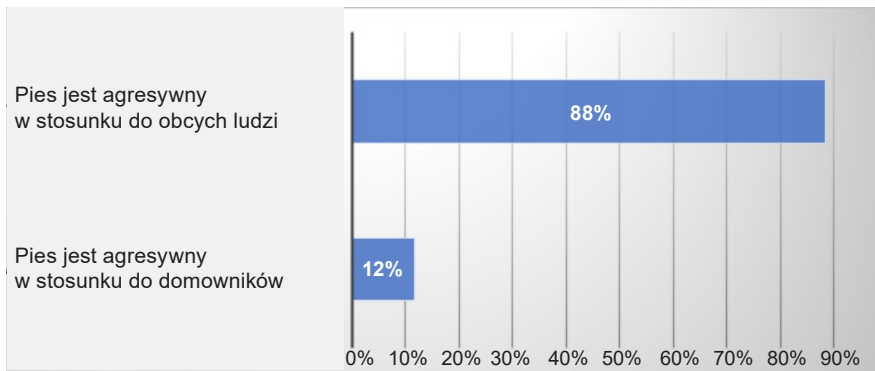
Na podstawie analizy statystycznej (test chi-kwadrat) stwierdzono, iż wiek badanych psów geriatrycznych oraz wielkość psa ma istotny wpływ na rozwinięcie się zachowań agresywnych zarówno względem ludzi obcych, jak i bliskich. Z kolei pochodzenie psa starszego, a także miejsce zamieszkania czy też forma utrzymania tych zwierząt nie ma istotnego znaczenia na pojawienie się u nich agresji (tab. 1).

Tabela 1
Wpływ wybranych czynników na występowanie zachowań agresywnych względem ludzi u psów geriatrycznych

Czynniki	Wartość chi ²	Istotność p ≤ 0,05/ p ≤ 0,01
Wiek	13415,76	0,01
Wielkość psa	1,386236	0,01
Miejsce zamieszkania	8,038342	1,00
Forma utrzymania (dom, blok)	0,786449	1,00
Pochodzenie (rasowy, mieszaniec)	320,3175	1,00

Wśród badanych psów geriatrycznych agresję wobec ludzi obcych przejawiało 88%, natomiast pozostałe 12% charakteryzowało się agresją wobec domowników (rys. 1.).

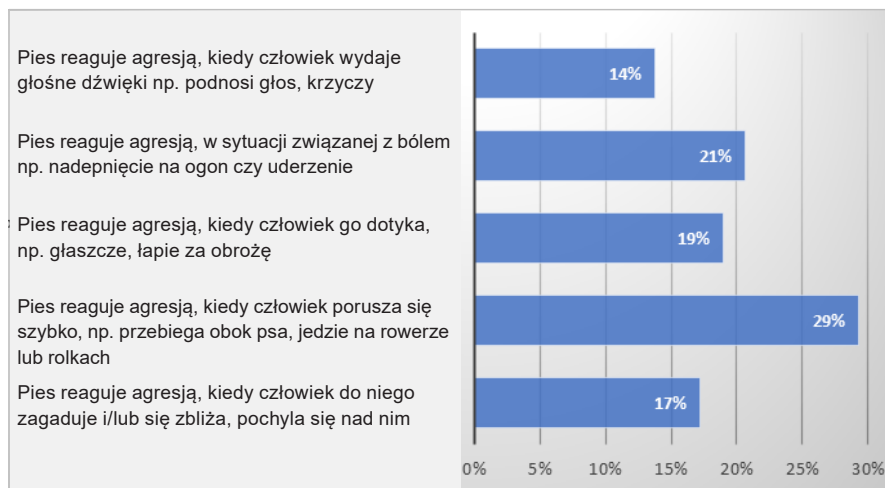
Zaobserwowano, iż agresja u psa może zostać wywołana nieodpowiednim podejściem oraz postępowaniem człowieka względem zwierzęcia. Wykazano, że najczęstszymi zachowaniami ofiar, które mogły sprowokować badane psy geriatryczne do agresji były: szybko wykonywane ruchy (przebieganie, jazda na rowerze lub rolkach) oraz działania człowieka, które wywołują u psa ból np. nadeptanie na ogon, uderzenie psa. Stanowią one kolejno 29% oraz 21% odpowiedzi ankietowanych, natomiast 19% badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi reagowało takim zachowaniem w sytuacjach, kiedy były dotykane przez człowieka. Wyzwalaczem agresji w powyższych sytuacjach może być chęć pogłaskania psa

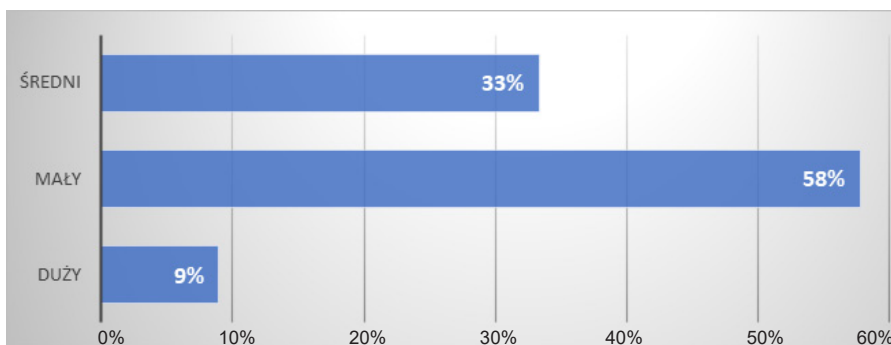
Rys. 1. Udział procentowy badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec domowników oraz agresję wobec obcych ludzi

lub złapanie go za obroź. Najbardziej reakcją w postaci agresji u badanych psów wywoływały zachowania ludzi, które sygnalizują chęć zbliżenia się do psa np. poprzez mówienie do niego lub pochylanie się nad nim (17%) oraz wydawanie przez ludzi głośnych dźwięków – 14% (rys. 2.).

Biorąc pod uwagę wielkość analizowanych zwierząt stwierdzono, iż największe grupy badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi stanowiły psy małe (58%) oraz średnie (33%), najbardziej zachowania takie wykazywały psy duże – 9% (rys. 3.).

Rys. 2. Zachowania ludzi wywołujące u badanych psów geriatrycznych reakcję w postaci agresji

Rys. 3. Wielkość badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi

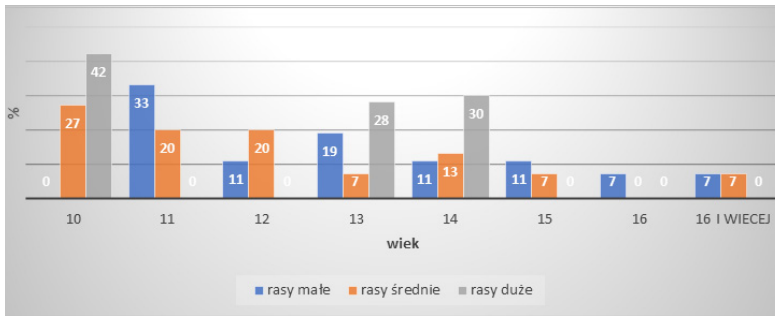
Analizując wiek badanych psów uwzględniając wielkość tych zwierząt wykazano, że u psów ras małych najczęściej wykazują agresję względem ludzi zwierzęta w wieku 11 lat (33%) oraz 13 lat (19%). Również po 11% agresję stwierdzono u 12, 14 i 15 latków. Z kolei psy 16-letnie i starsze wykazują najniższą tendencję do zachowań agresywnych w stosunku do człowieka (7%). Podobną tendencję zaobserwowano w przypadku psów ras średnich, gdzie największą grupę reprezentują psy w wieku 10 lat (27%). Psy w wieku 11 i 12 lat stanowią po 20%, a 13% stanowią psy w wieku 14 lat. Najmniejszy odsetek (7%) psów wykazujących zachowania agresywne względem ludzi odnotowano u zwierząt wieku 13 i 15 lat oraz powyżej 16 lat (rys. 7.).

W przypadku psów dużych ras najczęściej agresję wykazują psy w 10 roku życia (42%). Pozostałe grupy to: psy w wieku 13 lat (28%) oraz psy w wieku 14 lat – 30% (rys. 4.).

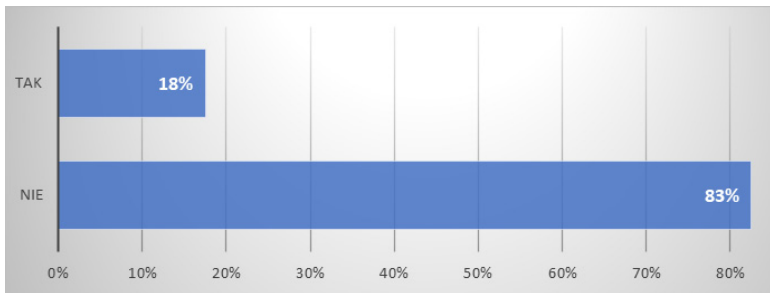
Na podstawie rysunku 5 stwierdzono, iż spośród badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi tylko u 18% zachowanie to pojawiło się dopiero w wieku starszym, natomiast u 83% zachowania agresywne wobec ludzi występowały regularnie również na wcześniejszych etapach życia (w wieku szczenięcym oraz w wieku dorosłym).

Kolejnymi czynnikami, pod których kątem analizowano częstotliwość występowania zachowań agresywnych względem ludzi to pochodzenie psa (rasowy lub nie), miejsce zamieszkania oraz warunki utrzymania. Spośród badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi 61% stanowią psy ras mieszanych, natomiast pozostałe 39% to psy rasowe (rys. 6.).

Najwięcej badanych psów tej grupy zamieszkiwało duże miasta, które mają więcej niż 500 tysięcy mieszkańców (30%) oraz wsie (24%). Pozostałe przypadki to 15% zamieszkujące miasta do 50 tysięcy mieszkańców, a 13% od 100 tysięcy do 200 tysięcy mieszkańców. Najmniej badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi mieszkało w miastach, których liczebność ludzi mieściła się w przedziale od 200 do 500 tysięcy mieszkańców (11%) oraz tych, których liczebność ludności wynosiła 50 ty-

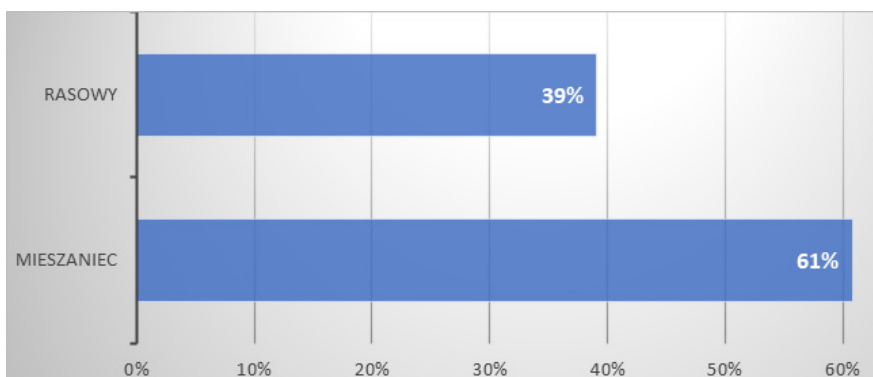
Rys. 4. Wiek psów geriatrycznych z uwzględnieniem wielkości psów przejawiających agresję wobec ludzi

Rys. 5. Procentowy udział badanych psów geriatrycznych, u których agresja wobec ludzi ukazała się w wieku starszym

sięcy do 100 tysięcy – 7% (rys. 7). Biorąc pod uwagę warunki utrzymania większą tendencję do zachowań agresywnych względem ludzi wykazywały psy geriatryczne mieszkające w blokach bo aż 54%. (rys. 8).

W badaniach własnych wykazano, iż największy odsetek psów geriatrycznych wykazywało agresję wobec ludzi obcych. Według obserwacji Fatjo i in. [4] aż 67,9% przejawiało zachowania agresywne, z czego 39% przypadków dotyczyło agresji względem członków rodziny. Przyczyn agresji wobec członków rodziny może być wiele. Brak zrozumienia potrzeb psa oraz jego mowy ciała, co sprawia, że dochodzi do nieporozumień w komunikacji między psem a jego opiekunem. Może to znacząco utrudnić ocenę kontekstu, w jakim występuje agresja ze strony psa oraz co ją wyzwała. W przypadku agresji defensywnej pies chce oddalić od

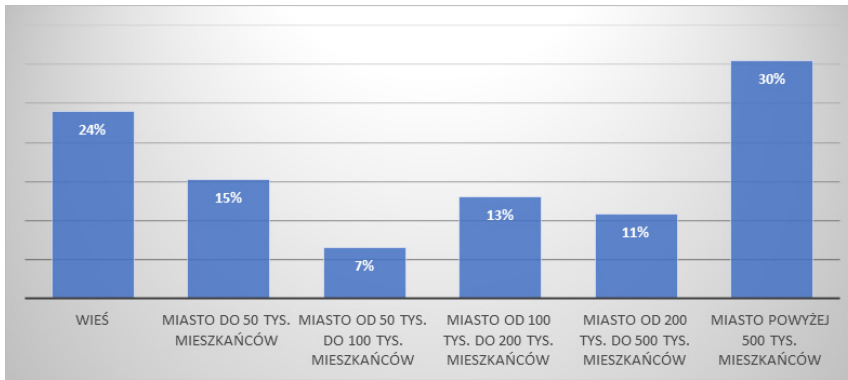

Rys. 6. Udział procentowy rasowych psów geriatrycznych oraz psów geriatrycznych rasy mieszanej przejawiających agresję wobec ludzi

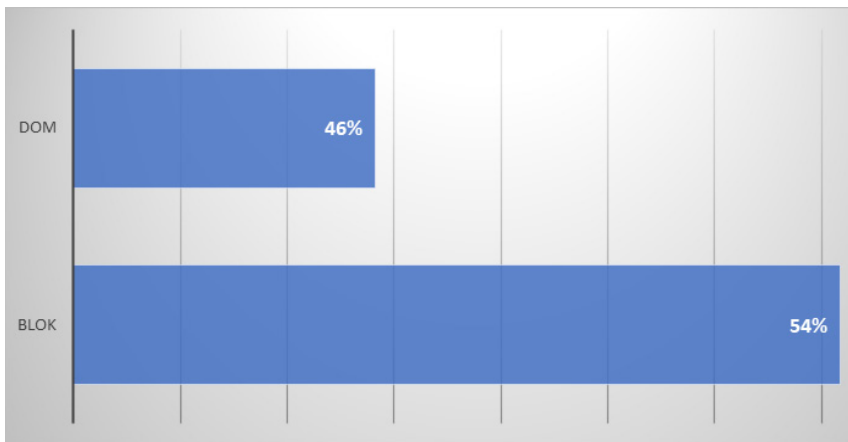
siebie niebezpieczeństwo. Człowiek, który nie rozumie znaków wysyłanych przez psa i wejdzie w jego strefę komfortu może zostać ugryziony. W takim przypadku zachowanie agresywne daje zwierzęciu poczucie ulgi, ze względu na to, że uzyskuje swój cel, czyli dystans. Brak szacunku dla strefy komfortu psa oraz brak przewidywalności zachowań sprawia, że najbardziej narażone na ugryzienia ze strony psa są dzieci. Do grupy osób szczególnie narażonych na agresję ze strony psa należą również domownicy z niepełnosprawnościami fizycznymi oraz zaburzeniami psychicznymi [2]. W przypadku agresji wobec obcych ludzi najczęściej występującymi formami są: agresja dystansująca, terytorialna lub łowiecka. Kontekst agresji defensywnej wobec nieznanymi osobami jest podobny do wcześniej opisanego, natomiast agresja terytorialna oraz agresja łowiecka są zachowaniami inicjowanymi przez psa. Agresja terytorialna wiąże się z uznaniem przez psa obcego człowieka za intruza. Pies czując się bezpiecznie w obrębie swojego terenu używa zachowań agresywnych aby odstraszyć ludzi zbliżających się do granic do-

mostwa wyznaczonych przez ogrodzenie lub drzwi i okna (w przypadku mieszkania bez podwórka) [1]. Dystans między psem a ofiarą może dodatkowo stymulować psa do okazywania agresji ofensywnej poprzez przyjęcie postawy wysokiej, nastroszenie sierści oraz skierowanie pyska i wzroku w stronę nieznanego człowieka. Towarzyszyć temu zachowaniu może również warczenie oraz szczekanie. Jeżeli intruz nie zrozumie sygnałów demonstrowanych przez psa i przekroczy granicę posiadłości zostanie przez psa ugryziony. Zignorowanie sygnałów wysyłanych przez psa i wejście na jego teren może się również wiązać z innym tokiem wydarzeń, gdyż zwierzę ze strachu przed człowiekiem może przyjąć również postawę defensywną [6]. Celem agresji łowieckiej są zazwyczaj ludzie przemieszczający się lub wykonujący gwałtowne ruchy. Najbardziej

narażone na tego rodzaju agresję ze strony psów są niemowlęta oraz dzieci. Wielkość dużego psa w porównaniu z dzieckiem, daje mu znaczącą przewagę, co może prowadzić do poważnych konsekwencji dla dziecka. Przyczynami rozwinięcia się u psa tego typu agresji mogą być predyspozycje genetyczne oraz brak odpowiedniej socjalizacji. Dodatkowe niebezpieczeństwo związane z tego rodzaju agresją spowodowane jest faktem, iż podczas aktu polowania pobudzany jest ośrodek nagrody. Pobudzenie tego ośrodka sprawia, że pies będzie te

Rys. 7. Miejsce zamieszkania badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi

Rys. 8. Warunki utrzymania badanych psów geriatrycznych przejawiających agresję wobec ludzi

zachowania powtarzać, a eliminacja tej agresji tresurą jest trudna [7].

W badaniach własnych potwierdzono statystycznie istotny wpływ wieku oraz pochodzenia na występowanie agresji skierowanej na człowieka. Podobną zależność wykazują badania przeprowadzone przez Vite i Head [11]. Wyniki tych obserwacji wskazują na to, iż wraz z wiekiem psa zwiększa się produkcja beta-amyloidu, którego zwiększone stężenie powiązane jest z występowaniem u ludzi choroby Alzheimer'a. Według Vite i Head [11] zwiększona produkcja beta-amyloidu u psów może prowadzić do zapomnienia wcześniej nauczonych zachowań, a to może wpływać na rozwój lub nawrót zachowań niepożądanych w tym również zachowań agresywnych. W badaniach własnych wykazano większą tendencję do eksponowania agresji wobec ludzi w przypadku psów geriatrycznych, które stanowiły najmłodsze grupy wiekowe predysponujące do okresu starczego w każdej kategorii wielkościowej badanych psów. W wyniku dalszych analiz stwierdzono, iż również wielkość zwierzęcia ma istotne znaczenie na występowanie tendencji do zachowań agresywnych. Największą liczbą psów przejawiających agresję wobec ludzi stanowią psy małe. Podobne wyniki przedstawili Guy i in. [5], po zbadaniu grupy psów z predyspozycjami

do agresji przedstawili wnioski mówiące o tym, że w badanej przez nich grupie psów wielkość zwierzęcia miała wpływ na występowanie agresji. Psy ras małych częściej były opisywane przez właścicieli jako psy wykazujące zachowania agresywne, natomiast właściciele psów ras dużych częściej uznawali swoje psy za te, które nie przejawiają agresji. Wielu badaczy twierdzi, że genetyka znacząco wpływa na rozwój u psa zaburzeń w zachowaniu. W swoich badaniach skupiają się oni jednak na konkretnych rasach i dziedziczeniu cech w obrębie danej rasy psa. Liinamo i in. [8] w swoich badaniach skupiła się na psach rasy golden retriever. W badaniach tych oszacowano możliwość dziedziczenia przez te psy skłonności do rozwijania się u nich agresji wobec ludzi na 81%. Dodatkowo wyniki badań przeprowadzonych przez Storengen i Lingaas [9] wskazują na istotność statystyczną wpływu rasy psa na wystąpienie fobii dźwiękowej, która może stanowić prostą drogę do rozwoju agresji o podłożu lękowym. W grupie 178 badanych psów geriatrycznych liczba psów rasowych oraz psów rasy mieszanej jest do siebie zbliżona (kolejno 52 i 48%).

W badaniach własnych uwzględniono również warunki utrzymania jako czynnik, który potencjalnie mógł mieć istotny wpływ na występowanie zaburzeń w zachowaniu. W badaniu wzięto pod uwagę wielkość oraz zaludnienie miast, w których mieszkają badane psy, jak również formę ich utrzymania (dom, blok). Według odpowiedzi respondentów przypadki zachowań agresywnych skierowanych na człowieka najczęściej pojawiały się u psów pochodzących z dużych miast, których liczebność mieszkańców przewyższała liczbę 500 tysięcy. Ponadto, pomimo większego udziału procentowego psów mieszkających w domu z ogrodem w badanej populacji to psy mieszkające w blokach wykazywały częściej agresję do człowieka. Agresja skierowana do ludzi jednego domostwa, której nie da się opanować i wyleczyć stanowi duże zagrożenie dla domowników jest częstym powodem ich porzucania, a nawet może być podstawą do eutanazji [2].

Reasumując, w wyniku analizy przeprowadzonych ankiet można stwierdzić, iż największy odsetek analizowanych psów geriatrycznych wykazywał agresję skierowaną na osoby obce. Wiek psów geriatrycznych oraz ich wielkość ma istotny wpływ na występowanie agresji względem człowieka. Zachowania agresywne w stosunku do człowieka najczęściej wykazywały osobniki najmłod-

sze w grupie psów geriatrycznych (10-11 lat) bez względu na wielkość psa. Najczęściej analizowane zachowania agresywne wykazywały psy małe. Rasa, miejsce zamieszkania oraz warunki utrzymania nie wpływają istotnie na tendencję do agresji wobec człowieka u psów geriatrycznych.

Literatura: 1. Dehase J., 2006 – Agresja u psów. Wyd. II, Wyd. Galaktyka, Łódź. 2. Dehase J., Schroll S., 2019 – Zaburzenia zachowania psów. Wyd. II, Wyd. Edra Urban & Partner, Wrocław. 3. Fathman L., 2004 – Geriatrics and gerontology of the dog and cat. Wyd. II, Wyd. Elsevier, Amsterdam. 4. Fatjo J., Amat M., Mariotti V.M. Ruiz de la Torre J.L. Manteca X., 2007 – Analysis of 1040 cases of canine aggression in a referral practice in Spain. *Journal of Veterinary Behavior*. 2(5): 158-165. 5. Guy N.C., Sanchez J., Luescher A.U., 2005. Using Multiple Correspondence Analysis to Define Groups of Dogs (*Canis familiaris*) at Risk for Aggressive Behaviour. *Current Issues and Research in Veterinary Behavioral Medicine*. 8 Copyright 2005 by Purdue University. All rights reserved. Printed in the United States of America. ISBN

987-1-55753-409-5 1-55753-409-8. 6. Haug L., 2008 – Canine aggression toward unfamiliar people and dogs. 38, 1023-41. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cvsm.2008.04.005>. 7. Mills L.J., Henderson W.M., Gutjahr-Gobell R.E., Zaroogian G.E. Horowitz D.B. Laws S.C., 2016 – Approaches for predicting effects of unintended environmental exposure to an endocrine active pharmaceutical, tamoxifen. *Environmental Toxicology*, 31(12): 1687-1690. <https://doi.org/10.1002/tox.22184>. 8. Linamoto A.E., Berg L., Leegwater P.A.J., Schilder M.B.H., Arendonk J.A.M., Oost B.A., 2006 – Genetic variation in aggression-related traits in Golden Retriever dogs. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2006.04.025>. 9. Storengen, L., Lingaas, F., 2015 – Noise sensitivity in 17 breeds: Prevalence, breed risk and correlation with fear in other situations. 171, 152-160. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2015.08.020>. 10. VandenBos G.R., 2013 – APA dictionary of psychology. Wyd. I, Wyd. American Psychological Association, Waszyngton. 11. Vite, Ch. H., Head, E., 2014 – Aging in the Canine and Feline Brain, *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice* 44(6): 1113-29. <https://doi.org/10.1016/J.CVSM.2014.07.008>.

Effect of selected factors on the occurrence of aggressive behaviour towards humans in geriatric dogs

Summary

The aim of the study was to determine whether factors such as a dog's, age, size, place of residence, housing conditions and genetic origin (purebred vs mixed breed) affect the occurrence of aggressive behaviour towards humans in geriatric dogs. The research was carried out using a questionnaire addressed to 178 owners of geriatric dogs, including small-breed dogs from 11 years of age, medium-breed dogs from 10 years of age, large-breed dogs from 8 years of age, and giant-breed dogs from 7 years of age. The dogs were of various breeds, sizes and ages. The results of the study showed no statistically significant influence of breed, place of residence, or housing on the occurrence of behavioural disorders. However, the age and size of geriatric dogs were found to have a significant effect.

KEY WORDS: geriatric dog, aggression, behaviour, age, breed, dog size

Wspomnienie o Profesor Czesławie Joannie Lipeckiej (1936-2021)

Prof. dr hab. dr h.c. Czesława J. Lipecka urodziła się 6 stycznia 1936 r. w Kobylance k. Gorlic. Dyplom mgr. inż. zootechniki uzyskała w 1960 r. na Wydziale Zootechnicznym Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie. W roku 1967 decyzją Rady macierzystego Wydziału otrzymała stopień doktora nauk

rolniczych, a w 1975 Rada Wydziału Zootechnicznego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie nadała Jej stopień dr. habilitowanego. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymała w 1983 r., a 10 lat później została mianowana na stanowisko profesora zwyczajnego.

Dokonania naukowe Profesor Czesławy Lipeckiej są doniosłe. Efekty tych działań wniosły znaczący wkład w rozwój nauk zootechnicznych, przyczyniając się jednocześnie do rozwoju chowu i hodowli owiec. Do najważniejszych osiągnięć naukowych Pani Profesor można zaliczyć:

- zainicjowanie i realizacja badań metodycznych nad grupami krwi oraz dziedziczeniem antygenów krwinkowych owiec;